

საბა ტაველიშვილი, ვიქტორ ჩიკაიძე

ილია სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
saba.tavelishvili@iliauni.edu.ge
viktor.chikaidze@iliauni.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.43>

საქართველო თურქეთის დიპლომატიური ურთიერთობები 1990-92 წლებში

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, თურქეთი, საგარეო საქმეთა სამინისტრო, აღიარება, ჰიქმეთ ჩეთინი,

1990 წლის 28 ოქტომბერს, საქართველოში ჩატარდა მრავალპარტიული არჩევნები (კომუნისტი, 1990). ამავე წლის 14 ნოემბერს კი გაიმართა, ქვეყნის უზენაესი საბჭოს პირველი სესია, რომელზეც საქართველოს უზენაეს საბჭოს თავმჯდომარედ ერთხმად არჩეულ იქნა ზვიად გამსახურდია (ახალგაზრდა ივერიელი, 1990). დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლება არჩეულ იქნა ისეთ დროსა და ისეთ პირობებში, როდესაც საქართველო ფაქტობრივად სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კატასტროფის ზღურბლთან მიიყვანა საბჭოთა იმპერიალიზმმა.

ახალ პოსტზე ზვიად გამსახურდიას მძიმე ეკონომიკური და პოლიტიკური მემკვიდრეობა ერგო. სწრაფად მიმდინარეობდა ეკონომიკური ვარდნა. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით 1990 წელს საქართველოს ეკონომიკა 14.8 პროცენტით შემცირდა, 1991 წელს 21.1 პროცენტით, ხოლო 1992 წელს ისტორიული ნიშნულს -44.9 პროცენტს მიაღწია (The World Bank, 2023). პრობლემები იყო მწვავედ პოლარიზებულ საზოგადოებაშიც. 1989 წელს საქართველოში ორმოცდაათამდე პოლიტიკური ორგანიზაცია არსებობდა (შველიძე, 2008). რაც თავისთავად მიუთითებს საზოგადოების პოლიტიკურ სიჭრელეს.

საინტერესოა შექმნილი საერთაშორისო ვითარებაც. დასავლეთი ბალტიისპირეთის სახელმწიფოებს არ აღიქვამდა როგორც საბჭოთა კავშირის ნაწილს. განსხვავებული მიდგომა იყო სხვა რესპუბლიკების, მათ შორის საქართველოს მიმართ. ამის დასტურია აშშ-ს ექს-პრეზიდენტის რიჩარდ ნიქსონის არაოფიციალურ ვიზიტი თბილისში, რომელიც 1991 წლის 29 მარტს შედგა. ზვიად გამსახურდიასთან შეხვედრისას ნიქსონმა ხაზი გაუსვა, ვიზიტის არაოფიციალურ ხასიათს და განმარტა, რომ მისი საქართველოში ჩამოსვლის მთავარი მიზანი იყო ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური ვითარების გაცნობა (საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრესცენტრი, 1991). ძალზედ საყურადღებოა, აგრეთვე ჯორჯ ბუში უფროსის ვიზიტი უკრაინის დედაქალაქ კიევში. ამერიკის პრეზიდენტის გამოსვლას უკრაინაში არაერთგვაროვანი შეფასება მოჰყვა, როგორც საერთაშორისო დონეზე ასევე საბჭოთა რესპუბლიკებშიც. ჯორჯ ბუშის კიევში გამოსვლა გახეთმა „საქართველოს რესპუბლიკამ“

შემდგენიარად შეაფასა - „ჯორჯ ბუში მხარს უჭერს სამოკავშირეო ხელშეკრულებას?“ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1990:1).

ცივი ომის დასრულებისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ შექმნილმა საერთაშორისო პირობებმა, აგრეთვე კავკასიაში არსებულმა ახალმა ვითარებამ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში დიდი ცვლილებებს შეუწყო ხელი. თურქეთისთვის დიდი მნიშვნელობის მოვლენა ამ პერიოდში იყო ფაქტი, რომ სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალური აზიის თურქულენოვანმა სახელმწიფოებმა დამოუკიდებლობა მოიპოვეს. 1991 წლის 9 აპრილს საქართველომ დამოუკიდებლობა ოფიციალურად გამოაცხადა.

არსებული საშინაო თუ საგარეო გამოწვევების ფონზე საჭირო და აუცილებელი გახდა საქართველოს სახელმწიფოს ინსტიტუციური მოწყობა, უნდა დაკომპლექტებულიყო მთავრობა და შექმნილიყო შესაბამისი სამინისტროები. დამოუკიდებელი ბიუროკრატიული აპარატის შექმნა აუცილებელი წინაპირობა იყო საერთაშორისო საზოგადოებასთან მაღალი დონის ოფიციალური ურთიერთობების დამყარების საქმეში.

1990 წლის 22 ნოემბერს საქართველოში გაიმართა რესპუბლიკის პირველი მოწვევის უზენაესი საბჭოს სესია, რომელმაც დააკომპლექტა სამინისტროები და მინისტრთა კაბინეტი. დადგენილების მიხედვით საქართველოს რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრად დაინიშნა გიორგი ხომტარია (ახალგაზრდა ივერიელი, 1990). საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, რუსეთის ფედერაციამ, როგორც საბჭოთა კავშირის სამართალმემკვიდრემ სრულად გადაიბარა საბჭოთა საგარეო საქმეთა სამინისტროს ყველა შენობა, დოკუმენტაცია და მთელი მატერიალური ქონება. ახლადშექმნილი საქართველოს დიპლომატიური კორპუსი იძულებული გახდა საკუთარი ძალებით, პირადი კონტაქტებითა და შეზღუდული სახსრებით დაემყარებინა ურთიერთობები უცხოეთის ქვეყნებთან. ამ დროს საგარეო საქმეთა სამინისტროს კადრების დაკომპლექტებაში თავისი წვლილი შეიტანა მეცნიერებათა აკადემიის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლებმაც.

საერთაშორისო არენაზე შექმნილმა ვითარებამ, ასევე ისტორიულმა, კულტურულმა და ეკონომიკურმა ასპექტებმა მთავარი როლი ითამაშეს, რომ საქართველოს ახლადშექმნილ დიპლომატიურ სამსახურს ძალისხმევა მიემართა, რეგიონისა და სხვა ქვეყნებთან, მათ შორის თურქეთის რესპუბლიკასთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარებისკენ. ვინაიდან თბილისში არ არსებოდა უცხო ქვეყნის დიპლომატიური წარმომადგენლობები, ამიტომ პირველი ოფიციალური კონტაქტები უცხო ქვეყნის დიპლომატიურ მისიებთან, მათ შორის თურქეთის რესპუბლიკასთან დამყარდა მოსკოვში მდებარე საელჩოს საშუალებით.

პირველი სატელეფონო კონტაქტი თურქეთის საელჩოსთან მოსკოვში, შედგა 1991 წლის თებერვლის ბოლოს. სატელეფონო საუბრის მიზანს წარმოადგენდა შეხვედრის ორგანიზება თურქეთის საელჩოსა და საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს ოფიციალურ პირებს შორის. ამავე წლის 3 მარტს, სამინისტროს ორკაციანი დელეგაცია (მინისტრის მრჩეველი ვიქტორ ჩიკაიძე და პოლიტიკური დეპარტამენტის დირექტორის მოადგილე კონსტანტინე ჟღენტი) შეხვდა თურქეთის ელჩს მოსკოვში ვოლკან ვურალსა და საელჩოს დესპანს ჰალილ აქინჯის. საუბარი შეეხო საქართველოში შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებას, ასევე საქართველოს სწრაფვას დაემყარებინა თურქეთთან დამოუკიდებელი დიპლომატიური ურთიერთობები. შეხვედრის შედეგი იყო, რომ თურქეთის მთავრობამ განიზრახა დეტალურად შეესწავლა საქართველოში მიმდინარე შიდა პოლიტიკური ვითარება და მოემზადებინა რეკომენდაციები საქართველოს საერთაშორისო სუბიექტად ცნობის საკითხზე. (ვ. ჩიკაიძე, ინტერვიუ 2024)

აღნიშნულმა შეხვედრამ ბიძგი მისცა თურქეთისა და საქართველოს სხვადასხვა სახელმწიფო სტრუქტურების თანამშრომლების ორმხრივი ვიზიტების განხორციელებას. მათ შორის აღსანიშნავია 1991 წლის ოქტომბრის ბოლოს თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს, პარლამენტის (დიდი ეროვნული კრება) და მინისტრთა კაბინეტის წარმომადგენელთა ვიზიტი საქართველოში. უნდა აღინიშნოს, რომ ვიზიტი დაემთხვა იმ დროს, როდესაც 1991 წლის ცნობილი 2 სექტემბრის მოვლენების შემდეგ მთლიანად საქართველოში და თბილისში სუფევდა სრული პოლიტიკური ანარქია. დელეგაციის მთავარი ამოცანა იყო საბოლოო დასკვნისა და რეკომენდაციების მომზადება საქართველოს სახელმწიფოებრივი ცნობის საკითხზე. დელეგაციას ხელმძღვანელობდა თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელი, რანგით ელჩი, ისმეთ ბირსენი. დელეგაციის წევრებმა პირველი შეხვედრა გამართეს საქართველოს პრეზიდენტთან ზვიად გამსახურდიასთან. შეხვედრამ უაღრესად გულთბილ გარემოში ჩაიარა. ამის შემდგომ დელეგაციის წევრები შეხვდნენ, აგრეთვე მაშინდელი ოპოზიციის წარმომადგენელს თენგიზ სიგუას და უკვე ოპოზიციაში მყოფ ყოფილ საგარეო საქმეთა მინისტრს გიორგი ხოშტარას. (ვ. ჩიკაიძე, ინტერვიუ 2024)

დელეგაციის მიერ მომზადებული საბოლოო დასკვნის ტექსტი სამეცნიერო წრეებისთვის უცნობია, თუმცა აშკარაა მისი დადებითი შინაარსი, ამის დასტურია 1991 წლის 16 დეკემბერი, როდესაც აღნიშნული დელეგაციის ვიზიტის შემდეგ მოკლე დროში, თურქეთის რესპუბლიკამ საქართველო ოფიციალურად აღიარა, როგორც საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელი სუბიექტი. 1991 წლის 17 დეკემბერს, ქვეყნებს შორის გაფორმდა ხელშეკრულება სატელეფონო კავშირის დამყარების შესახებ. ხელშეკრულების საფუძველზე თურქეთის მხარე იღებდა ვალდებულებას საქართველოსთვის გამოეყო სპეციალური აპარატურა და სადგურები (საქართველოს რესპუბლიკა, 1991). ამ შეთანხმებით საქართველომ მოიპოვა დამოუკიდებელი საერთაშორისო სატელეფონო კავშირი, რის შედეგადაც ქვეყანა ჩამოსცილდა მოსკოვის ცენტრალიზებულ სისტემას. ფაქტობრივად თურქეთთან დადებულმა ხელშეკრულებამ ქართულ ინსტიტუციებს, საშუალება მისცა დამოუკიდებლად დაემყარებინათ საერთაშორისო სატელეფონო კავშირი მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილთან. საქართველოს ცნობის შემდგომი ნაბიჯი იყო უშუალო დიპლომატიური ურთიერთობების ოფიციალური გაფორმება მხარეთა შორის, რომელიც განხორციელდა 1992 წლის 21 მაისს. ამ დღეს თბილისს ოფიციალური ვიზიტით ეწვია თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრი ჰიქმეთ ჩეთინი. ვიზიტს საქართველოს ისტორიაში „ისტორიული მოვლენა ეწოდა“ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1992:1). ეს იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ პირველი მაღალი დონის ოფიციალური ვიზიტი.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ 1992 წლამდე ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ ხელშეკრულების გაფორმებამდე საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის, მართალია შეზღუდული რაოდენობისა და შინაარსის, მაგრამ მაინც არსებობდა ხელმოწერილი პროტოკოლები: „საბჭოთა საქართველოს ჯანმრთელობის სამინისტროსთან 1990-1992 წწ. თანამშრომლობის პროტოკოლი“ (Resmi Gazete, 1991). თურქეთის ენერგეტიკის სამსახურსა და „გრუზელავენერგოს“ შორის ხელმოწერილი „პროტოკოლი თანამშრომლობის შესახებ“ (ტრაბზონი 11.11.1991წ.); პროტოკოლი 1991-1992 წწ. საქართველოსთვის მიწოდებული ელ. ენერჯის 1992 წელს თურქეთისთვის დაბრუნების შესახებ (1992 წ. 29 აპრილი, ანკარა); „თურქეთის რესპუბლიკის და საქართველოს მთავრობებს შორის სპეციალისტთა მომზადების შესახებ“ ხელმოწერილი პროტოკოლი (თბილისი, 01.05.1991); აქვე უნდა აღინიშნოს 1991 წლის 2 მაისის ზვიად გამსახურდიას შეხვედრა

საქართველოში მყოფ თურქეთის დელეგაციასთან. მრავალრიცხოვან დელეგაციაში ომყოფებოდნენ როგორც სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლები ასევე მოქმედი პოლიტიკოსები. ზვიად გამსახურდიასთან ერთად, შეხვედრას ესწრებოდნენ საგარეო საქმეთა მინისტრი გიორგი ხომტარია და საგარეო კომიტეტის თავმჯდომარე თედო პაატაშვილი. შეხვედრაზე მხარეთა საუბარი შეეხო დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების საკითხსაც (საქართველოს რესპუბლიკა, 1991).

აღნიშნული დელეგაცია შეხვდა საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარეს თენგიზ სიგუას. თენგიზ სიგუამ ხაზი გაუსვა შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის ინიციატივის მნიშვნელობას საქართველოსთვის და მზადყოფნა გამოთქვა თანამშრომლობაზე. აქვე ხაზი გაესვა ფაქტს, რომ თურქეთის რესპუბლიკამ უკვე დაიწყო ჰუმანიტარული მისია საქართველოში მიწისძვრით დაზარალებულთა დასახმარებლად.¹ საქართველოში გამოგზავნილ იქნა პურის ფქვილი, კარვები, სურსათი და საბავშვო ტანსაცმელი. თურქეთის შინაგან საქმეთა კადრების გენერალურმა დირექტორმა, შინასი კუმმა, საქართველოს რესპუბლიკის ბანკის მმართველს ვლადიმერ პატიშვილს გადასცა პირადი თანხა რაჭაში მიწისძვრით დაზარალებულთა დასახმარებლად (საქართველოს რესპუბლიკა, 1991).

ურთიერთობების მჭიდრო და კეთილმეზობლურ ფაზაში გადასვლის მაჩვენებელია, 1992 წლის 30 ივლისს საქართველოში თურქეთის პრემიერ-მინისტრის სულეიმან დემირელის ვიზიტი, რომლის დროს გაფორმდა ხელშეკრულება ორ ქვეყანას შორის „მეგობრობის, თანამშრომლობისა და კეთილმეზობლური ურთიერთობების შესახებ“. საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულებაზე ხელს აწერს ედუარდ შევარდნაძე, ხოლო თურქეთის მხრიდან კი სულეიმან დემირელი, რომელმაც განაცხადა შემდეგი:

„აღვითქვამთ, რომ თურქეთი ყოველთვის იქნება თავისა მეზობლის გვერდით. ჩვენ ერთი საზღვარი, ერთი ზღვა, ერთი ინტერესი გვაქვს. ჩვენი გზა მჭიდრო პოლიტიკური, კულტურული თანამშრომლობის გზაა.“ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1992:1)

აქ სრულდება დიპლომატიური ურთიერთობების პირველი, და საინტერესო ფაზა. მცდელობის მიუხედავად, სტატიის ავტორებს არ მიეცათ საშუალება გასცნობოდნენ საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროში დაცულ საჯარო საარქივო მასალებს, რომლის საშუალებითაც, ვფიქრობთ უფრო ნათლად იქნებოდა წარმოჩენილი ახალი ქართული დიპლომატიური სამსახურის პირველი ნაბიჯები და წარმატებები.

ლიტერატურა:

შველიძე, დ. (2008). *პოლიტიკური დაპირისპირებები და ეროვნული ხელისუფლების დამხობა საქართველოში: 1987-1992 წწ.* თბილისი: უნივერსალი

ახალგაზრდა ივერიელი (1990, ნოემბერი 15). ისტორიული მნიშვნელობის. *ახალგაზრდა ივერიელი*, გვ. 1

გაზეთი კომუნისტი (1990, ოქტომბერი 28). საქართველო არჩევანის წინაშე. *კომუნისტი*, გვ. 1

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრესცენტრი, (1991, მარტი 30).

---

¹ 1991 წლის 29 აპრილს საქართველოში რაჭისა და იმერეთის მუნიციპალიტეტში მოხდა მიწისძვრა რომელმაც დიდი ნგრევა და მსხვერპლი გამოიწვია.

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის ბატონ ზვიად გამსახურდიას შეხვედრა ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილ პრეზიდენტთან ბატონ რიჩარდ ნიქსონთან. *საქართველოს რესპუბლიკა*, გვ. 1

საქართველოს რესპუბლიკა. (1990 აგვისტო 3). ჯორჯ ბუში მხარს უჭერს სამოკავშირეო ხელშეკრულებას? *საქართველოს რესპუბლიკა* გვ. 1.

ახალგაზრდა ივერიელი, (1990, ნოემბერი 25). საქართველოს რესპუბლიკის პირველი მოწვევის უზენაესი საბჭოს პირველმა სესიამ დაადგინა დანიშნოს: *ახალგაზრდა ივერიელი*, გვ. 3.

საქართველოს რესპუბლიკა (1991, მაისი 7). მიღება საქართველოს უზენაეს საბჭოში *საქართველოს რესპუბლიკა*, გვ.1

სეისი, (1991, დეკემბერი 17). ხელი მოაწერეს შეთანხმებას. *საქართველოს რესპუბლიკა* გვ.1

საქართველოს რესპუბლიკა (1992, მაისი 22). ისტორიული მოვლენა *საქართველოს რესპუბლიკა* გვ.1

ტაველიშვილი, ს. (2023, იანვარი 28). ინტერვიუ ვიქტორ ჩიკაიძესთან 1990-91 წლების საქართველოს

დიპლომატიურ სამსახურზე

Resmi Gazete, (1991, Ocak 26). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı arasında, tıp ve sağlık alanında 1990-1992 yıllarına ilişkin işbirliği protokolü yapılmıştır. *Resmi Gazete*, 2:7

The World Bank. (2023). GDP Growth (Annual %) – Georgia. მოძიებული:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2022&locations=GE&start=1990>

990

Saba Tavelishvili

Viktor Chikaidze

Iliia State University, G.Tsereteli Institute of Oriental Studies

saba.tavelishvili@iliauni.edu.ge

viktor.chikaidze@iliauni.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.43>

Diplomatic relations between Georgia and Turkey in 1990 - 92

Abstract:

Following the multi-party elections in Georgia in 1990, Zviad Gamsakhurdia assumed the role of chairman of the Supreme Council. The impact of the Soviet imperialist policy on Georgia led to severe consequences, including a rapid economic decline and the creation of a diverse and polarized society. The institutionalization of the government and the appointment of staff faced significant challenges. The Russian Federation, as the legal successor of the Soviet Union, took over the material and technical base, as well as the property of diplomatic missions located abroad.

On November 22, 1990, in Georgia ministries were appointed, with Giorgi Khoshtaria taking on the role of Minister of Foreign Affairs.

Despite the official signing of diplomatic relations between Georgia and Turkey on May 21, 1992, it is noteworthy to explore the contacts that predated this event. These interactions played a pivotal role in influencing the Turkish government's decision to recognize Georgia as an independent state and formalize various international agreements.

The article delves into the initial independent contact between the Ministry of Foreign Affairs of Georgia and the Republic of Turkey. It examines the thoughtful steps and efforts made by the diplomatic corps to establish Georgia as an independent entity in international relations and foster positive neighborly relations with its immediate neighbor.

Key words: Georgia, Turkey, Minister of Foreign Affairs, recognition, Hikmen Chetin